

ارزیابی موفقیت مددکاران ترویجی زن در استان اصفهان و عوامل مؤثر در آن

امیرمظفر امینی^{۱*}، مائده شاهسون^۱ و علی زینل همدانی^۲

(تاریخ دریافت: ۸۶/۶/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۸۷/۸/۱۸)

چکیده

هدف این پژوهش، ارزیابی موفقیت مددکاران ترویجی زن استان اصفهان و عوامل تأثیرگذار بر آن بوده است. نمونه‌های مورد مطالعه پژوهش که با استفاده از فرمول کوکران شامل ۱۵۶ نفر مددکار ترویجی زن می‌شد، به صورت تصادفی انتخاب گردید. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه‌های محقق‌ساخته‌ای بود که برای اطمینان و اعتماد به پایایی آن، از آلفای کرونباخ و برای اندازه‌گیری روایی آن، از تحلیل عاملی و آماره K.M.O استفاده شد. ضرایب به دست آمده بدون استثنا، مؤید وجود اعتماد و اطمینان بالا به ابزار جمع‌آوری اطلاعات و مفاهیم و سازه‌های به کار گرفته شده در آن است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ۶/۵ درصد از مددکاران، موفقیتی بالای متوسط، ۵۰/۳ درصد در حد متوسط و ۴۳/۲ درصدشان موفقیت زیر متوسط دارند. نتایج پژوهش همچنین مبین این است که عوامل تأثیرگذار بر موفقیت مددکاران از یک سو عبارت‌اند از، "شناسایی و تلاش برای حل مسایل و مشکلات حوزه فعالیت توسط مددکار"، "مشارکت او در فعالیت‌های آموزشی-ترویجی" و "شناسایی و معرفی مولدین روستایی شایسته" و از سوی دیگر متأثر است از "وجود کتابخانه در روستا"، "وضعیت اقتصادی مددکار"، "شغل او"، "سابقه فعالیت مددکاری‌اش" و "انجام فعالیت‌های گروهی در روستا". با وارد کردن تمام عوامل مورد بررسی در معادله رگرسیون، عواملی که بیشترین تأثیر را در موفقیت مددکاران می‌گذارند نیز به ترتیب "وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا"، "وضعیت اقتصادی مددکار" و "آموزش‌های منظمی که به مددکار داده می‌شود"، تشخیص داده شدند.

واژه‌های کلیدی: مددکاران ترویجی، زنان روستایی، موفقیت، تحلیل مسیر، استان اصفهان

مقدمه

مدیریتی در خانه و اقتصاد آن، فعالیت‌های‌شان در ابعاد گوناگون، در خارج از خانه و در سطوح مختلف جامعه، از وزن و اعتبار رو به‌فزونی برخوردار شده است. بر اساس آمار سال ۲۰۰۶، درآمد به‌دست آمده از فعالیت زنان در جهان به‌نسبت مردان، ۳۸٪ بوده است (۲۹). اما آنچه که مربوط به ایران است، به‌دلیل نبود تفکیک جنسیتی در سرشماری‌های کشاورزی، آمار و اطلاعات دقیقی در مورد کار و فعالیت زنان روستایی و نقش‌های اقتصادی-اجتماعی آنها در اختیار نیست. بدون شک

بررسی و شناخت نقش ساکنان روستاها و از جمله زنان روستایی، در چارچوب مباحث مرتبط با توسعه منابع انسانی، بدون شک پیش‌شرط موفقیت در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه روستایی-کشاورزی است. آشنایی با نقش زنان روستایی و آگاهی از مسائل و مشکلات آنها، گام مثبت و مؤثری در کارآمد کردن برنامه‌های توانمندسازی این گروه است. در جامعه جهانی امروز، زنان علاوه بر ایفای نقش‌های

۱. به ترتیب استادیار و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان

۲. دانشیار مهندسی صنایع و سیستم‌ها، دانشگاه صنعتی اصفهان

*: مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: aamini@cc.iut.ac.ir

ها ابلاغ شد. این افراد در سال ۱۳۷۰ به دنبال بازشناسی نیروهای معین، تحت عنوان جدیدی به نام مروج روستایی قرار گرفته (۴)، بعد از ادغام دو وزارتخانه جهاد سازندگی و کشاورزی، با عنوان کلی مددکاران ترویجی به خدمات خود ادامه دادند.

چنانچه ذکر شد، وجود مددکاران، آنهم از قشر بانوان، در برنامه‌های رشد و توسعه روستایی ضرورتی غیرقابل انکار است، چرا که مطالعات گوناگون، مؤید این واقعیت است که هر کجا از مددکاران در برنامه‌های توسعه روستایی استفاده شده است، طرح‌های اجرا شده موفقیت بیشتری داشته‌اند. بنابراین، و در نخستین گام، آگاهی از چگونگی فعالیت‌های مددکاران ترویجی زن، و امکان ارزیابی درجه موفقیت آنها در فعالیت‌های مددکاری‌شان، می‌تواند در فهرست طرح‌های مطالعاتی، از اولویت ویژه‌ای برخوردار شود. در همین راستا، این پژوهش به ارزیابی موفقیت مددکاران ترویجی زن و شناخت و بررسی عوامل مؤثر در آن، از دو جنبه:

- ارزیابی میزان موفقیت مددکاران ترویجی در راستای وظایف تعیین شده؛
- بررسی و ارزیابی عوامل مؤثر در موفقیت یا عدم موفقیت آنها، خواهد پرداخت.

بررسی منابع

پژوهش‌گران گوناگونی تلاش کرده‌اند پدیده‌ی رهبری را مورد توجه و بررسی قرار داده، برخی از آنها، مطالعات و پژوهش‌های خود را پیرامون بررسی و شناخت ویژگی‌ها و صفات روانشناختی رهبر متمرکز کرده‌اند. گروهی دیگر نیز پدیده رهبری را براساس رفتار رهبر در گروه مورد مطالعه قرار داده‌اند (۱۶). رست نیز به رهبری فراصنعتی به‌عنوان یک رهبری جدید که می‌تواند مؤسس یک مدرسه نو در رهبری باشد، اشاره نموده، رهبری را یک ارتباط مؤثر بین رهبران و پیروانی که می‌خواهند تغییرات واقعی و تأثیرگذار بر اهداف

زنان روستایی ایران که در فعالیت‌های درون خانه و مدیریت آن - مثل تمام بانوان ایرانی - نقش درجه اولی دارند، در فعالیت‌های اقتصادی نیز دارای نقش ویژه‌ای هستند (۱۵). با توجه به یک چنین نقش بالفعلی، جای شبهه‌ای نخواهد ماند که "آموزش بانوان جوامع روستایی با هدف افزایش توانمندی در مدیریت خانه و فعالیت‌های اقتصادی از یک سو و ارتقای سطح آگاهی‌های اجتماعی و مدنی آنها از سوی دیگر، باید از توجه و امعان نظر ویژه‌ای برخوردار گردد" (۲).

برای بالا بردن کیفیت و اثربخشی آموزش‌ها، حضور فعالانه رهبران زن در جامعه روستایی می‌تواند واجد اثرات ویژه‌ای باشد. این گروه با ایفای نقشی واسط، به‌بهترین شکل می‌تواند تغییرات بایسته‌ای را در عرصه‌های اجتماعی انتشار داده، منشاء و موجد پدیداری دگرگونی‌های اجتماعی مثبتی گردد. علاوه بر ایفای نقش کلیدی در رسانش نوآوری، این رهبران از طریق برقراری ارتباطی دایمی و محکم بین سازمان‌های متولی امر و جامعه روستایی، می‌توانند نقشی کلیدی در فرایند توسعه روستایی به‌عهده گیرند. از این جهت است که برای تضمین موفقیت طرح‌های ترویجی، استفاده از رهبران محلی موکدا، مورد توصیه قرار گرفته است (۸، ۱۰، ۱۳). هم‌چنین برقرار شدن و ادامه پیدا کردن راحت‌تر ارتباط بین زنان روستایی با رهبران محلی و یا مروجان زن، و نیز درک متقابل بهتری که اینان از یکدیگر خواهند داشت (۱۱)، از جمله دلایلی بوده است که بدون شک سازمان ترویج کشاورزی در پروژه‌ای به نام "پروژه مددکاران ترویجی"، به‌تشکیل نهاد رهبران محلی برای زنان پرداخته است. شرح مختصر چگونگی شکل‌گیری این نهاد به‌قرار زیر است:

سازمان ترویج کشاورزی از سال ۱۳۶۴، با توجه به پراکندگی مناطق روستایی، وجود اقلیم‌های متفاوت و تنوع در محصولات کشاورزی، اقدام به‌شناسایی، سازماندهی و آموزش افرادی از بین نیروهای محلی، تحت عنوان مددکاران ترویجی کرد. جهاد سازندگی نیز در سال ۱۳۶۴، آیین‌نامه نیروهای معین را به‌تصویب رسانده، از سال ۱۳۶۵ به استان-

است که مهم‌ترین منابع حمایت اجتماعی از کشاورزان، اعضای خانوار، کلیسا، مددکاران، دوستان و همسایگان هستند. این در حالیست که مراکز موجود برای خدمت رسانی به کشاورزان، به‌عنوان کم‌اثرترین منابع عمومی حمایتی از این قشر، ارزیابی شده‌اند (۲۵). هورنر از طرحی که در نبراسکا با نام انجمن توسعه عملی- آموزشی رهبری توسط مددکاران اجرا شده است یاد کرده، رسالت این انجمن را افزایش کیفیت زندگی روستایی و کشاورزی، از طریق توسعه استعداد رهبری در کشاورزان ذکر می‌کند (۲۲). سیویو جاناتان در پژوهشی کشاورزان منتخب سری‌لانکایی را به‌عنوان منابع اطلاعاتی، با دیگر منابع مانند رادیو، روزنامه، مقاله، جزوات کشاورزی، نمایش، روز مزرعه، کارکنان ترویج کشاورزی و سایر کشاورزان مقایسه کرده، اعلام می‌کند که کارکنان ترویج کشاورزی، کشاورزان منتخب، رادیو و کشاورزانی که در ارتباط با کشاورزان منتخب هستند، منابع بسیار مفیدی برای اطلاع رسانی به کشاورزان بوده، مابقی منابع، در مراتب بعدی اهمیت قراردارند (۲۶). پژوهشی انجام شده در کشور یمن، بر نقش برجسته‌ای که مددکاران برای انتشار تکنولوژی‌های مرتبط با آبیاری در این کشور داشته‌اند تأکید بسیار می‌کند (۱۹). پژوهش دیگری نیز مؤید این است که در پاکستان، از دهه ۱۹۵۰، به‌منظور مشارکت بیشتر روستاییان و افزایش کیفی و کمی زندگی مردم، تعاونی‌های روستایی ایجاد شده و موفقیت این تعاونی‌ها را بیش از هر چیز در گرو فعالیت مددکاران دانسته، تأکید می‌کند که هر کجا از مددکاران استفاده شده است، این تعاونی‌ها توانسته‌اند به‌عنوان منبعی با ارزش در سطح جامعه عمل کنند (۱۸). در مطالعه‌ای که در بتسوانا انجام شده است، مددکاران ترویجی و رهبران روستایی را سرچشمه اطلاعات کشاورزان در زمینه‌های مختلف کشاورزی، سلامتی، استخدام و نظایر آن دانسته و در کل، آنها را افرادی کارا برای افزایش آگاهی روستاییان از موضوعات مرتبط با نیازهای اساسی زندگی‌شان تشخیص داده است (۲۳).

از جمله مطالعاتی که در ایران در ارتباط با رهبران محلی انجام شده است، پژوهش جوادیان و شهبازی است که نشان

متقابل‌شان بگذارند، معرفی کرده است. او اعتقاد دارد که اصولاً تقابل دینامیکی بین رهبران و پیروان نادیده گرفته می‌شود و استدلال می‌کند که انتقال از الگوی صنعتی به الگوی فراصنعتی، برای جامعه ضروری است (۲۴). سورنسون و اپ به مقایسه کیفیت رهبری در چهار شهر استرالیا پرداخته و در تحلیل اطلاعات خود نشان می‌دهند که پیش‌زمینه‌ها، سبک‌ها و توانایی‌های رهبران در شهرهای مورد بررسی متفاوت بوده، و نمی‌توان برای رهبری تمام جوامع، نسخه‌ای واحد پیچید. این دو پژوهش‌گر، رهبری را در بلندای دو مفهوم توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی، مهم دانسته‌اند (۲۷). بولتون، در نوشتار خود به نقش رهبران محلی در شناخت تغییرات، فناوری‌ها، تطبیق مردم با تغییرات و تشویق آنها به فعالیت‌های مشارکتی پرداخته، معتقد است رهبران محلی شرط لازم برای مشارکت مردم در فرایند سیاست‌های دولتی و محلی که در نتیجه آن، سرعت تغییر افزایش می‌یابد، هستند (۲۰).

در پژوهشی که در ارتباط با اثربخشی مددکاران در آذربایجان غربی انجام گرفته است، پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که فعالیت مددکاران فعال در محدوده مطالعات‌شان، اثربخش بوده، ۷۲/۹ درصد از زنان روستایی، اثربخشی این فعالیت‌ها را، در حد زیاد و بسیار زیاد ارزیابی کردند (۳). در گامیبا، با هدف توانمندکردن کشاورزان در به‌کارگیری تکنولوژی‌های جدید، برنامه‌ای به‌اجرا درآمده که در آن از مددکاران ترویجی استفاده شده است و عمده موفقیت برنامه اجرا شده را مرهون مشارکت مددکاران ارزیابی کرده‌اند (۲۸). در کانادا نیز برای برپایی انجمن‌هایی متشکل از گوسفندداران، مرغداران، خیاطان و هم‌چنین ایجاد باشگاه جوانان روستایی، و تاسیس نهادهای مرتبط با زنان، از مددکاران استفاده شده، بر نقش آنها در رشد و توسعه روستایی، تأکید بسیار می‌گردد (۱۷). هورن و وارن، در سه کشور فیلیپین، اندونزی و ویتنام، دریافتند که پذیرش سریع‌تر تکنولوژی، در گرو مشارکت کشاورزان بوده و این مددکاران هستند که زمینه‌های مشارکت کشاورزان را فراهم می‌کنند (۲۱). اسپلمن در مطالعه‌اش به این نتیجه رسیده

مواد و روش‌ها

در این مطالعه که برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز آن از دو روش اسنادی و پیمایشی استفاده شده است، پس از تدوین اهداف، مفاهیم اصلی و واسطه را تعریف کرده، تا از یک‌سو، ارائه چارچوب تحقیق میسر شود و از سوی دیگر امکان ساخت شاخص‌های مورد نیاز پژوهش فراهم آید. برای وزن‌دهی به متغیرهای پژوهش و فاکتورهای تشکیل دهنده شاخص‌ها نیز از تحلیل عاملی استفاده شده است. متغیرهای پژوهش به دو دسته مستقل و وابسته تقسیم شده، متغیرهای مستقل شامل ویژگی‌های مددکار، ویژگی‌های منطقه و ویژگی‌های ساختاری ترویج می‌باشد.

موفقیت مددکاران ترویجی زن استان اصفهان نیز که متغیر وابسته این پژوهش است از طریق ارزیابی میزان دستیابی مددکاران به اهداف از پیش تعیین شده - تبیین شده در پروژه مددکاران ترویجی - اندازه‌گیری خواهد شد. این موفقیت در چهار حوزه "فعالیت‌های آموزشی"، "فعالیت‌های مرتبط با موضوع مشکل‌یابی" (مسئله‌یابی)، "فعالیت‌های اجتماعی و گروهی" و "فعالیت‌های ارتباطی مددکاران" بررسی شده، متناسب با هر حوزه، مفاهیم آن تبیین شده، با تعریف معرف‌های درجه یک، دو و سه، فرایند شاخص‌سازی صورت پذیرفت. برای هر یک از معرف‌های درجه سه نیز تعدادی پرسش در قالب پرسش‌نامه طراحی گردید و در یک نمونه‌گیری اولیه، پایایی و روایی پرسش‌ها به‌آزمون گذارده شده، پرسش‌نامه نهایی تدوین گردید. این فرایند در جدول ۱ نشان داده شده است.

جامعه آماری و نمونه‌گیری

پس از نظرسنجی و مشورت با کارشناسان، مددکاران زن در سطح استان، جامعه آماری این پژوهش را از نظر میزان فعالیت به سه طبقه فعال، متوسط و ضعیف تقسیم‌بندی کرده، به این ترتیب، از ۲۶۱ مددکار ترویجی زنی که در استان فعالیت داشتند، ۱۲۸ نفر در گروه فعال، ۹۶ نفر در گروه با فعالیت

می‌دهد عامل سن و موقعیت اقتصادی رهبران محلی در موفقیت آنها برای پیشبرد برنامه‌های ترویجی و توسعه روستایی، بی‌تأثیر بوده، ولی سطح سوادشان را عامل مؤثری در موفقیت آنها دانسته است (۶). کارجویان نیز در بررسی و شناسایی عوامل تأثیرگذار بر مشارکت مددکاران در فعالیت‌های آموزشی - ترویجی در شهرستان تالش، به این نتیجه رسیده است که بین متغیرهای مستقل آموزش، احساس مسئولیت، مشوق‌ها، ملاقات با مروج، دسترسی به نشریات آموزشی - ترویجی و سابقه مددکاری، با متغیر وابسته مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیت‌های آموزشی - ترویجی، رابطه‌ای معنی‌دار و مثبت وجود دارد. اثر این متغیرها در رگرسیون چندمتغیره حدود ۵۰٪ تغییرات حاصله در متغیر وابسته را تبیین کرده است (۱۳). افتخاری با انجام پژوهش‌اش به این اعتقاد دست‌یافته است که رهبرانی که قوه ابتکار در مسایل مختلف را داشته و از صداقت و امانت‌داری برخوردار باشند، از موفقیت برخوردار می‌شوند (۱). در پژوهشی که مدیریت ترویج کشاورزی کشور در سال ۱۳۷۴ با هدف ارزیابی مددکاران کل کشور به اجرا در آورد، مناسب‌ترین سطح تحصیل برای مددکاران را حداقل سیکل و مناسب‌ترین شغل برای آنها را دام‌داری دانسته است. همچنین ویژگی‌هایی همچون تحصیلات بالا، باتجربه بودن، ریش سفید بودن، دام‌دار بودن و جوان بودن، بیشترین امتیاز را در این پژوهش برای موفقیت مددکاران داشته است (۹).

در مجموع، مرور پیشینه این پژوهش حکایت از این می‌کند که ایده استفاده از رهبران محلی، از دیرباز در بین مجریان برنامه‌های توسعه روستایی و کشاورزی مطرح بوده است. اهمیت رهبران محلی در ترویج کشاورزی آنقدر مهم است که از آن به‌عنوان "اصل رهبری در ترویج" یاد می‌کنند. از این جهت است که شاید یکی از شروط اساسی برای رسیدن به اهداف توسعه روستایی را انتخاب مددکاران توانمند دانسته‌اند که بدون آنها، تلاش در جهت رسیدن به توسعه را تلاشی بیهوده و در جهت اتلاف سایر عوامل تلقی کرده‌اند (۱۲).

جدول ۱. چارچوب نظری پژوهش

نوع متغیر	مفاهیم اصلی	معرف درجه یک	معرف درجه دو	معرف درجه سه
مستقل	ویژگی‌های مددکار	فردی و خانوادگی	ویژگی‌های خانواده	تحصیلات و شغل همسر، پدر، مادر، عضویت اعضای خانوار در شورا، بومی بودن او و تعداد اعضای خانوار
			توانایی‌های مددکاری	آشنایی با منطقه، سابقه فعالیت، تحصیلات و رشته تحصیلی
	فرهنگی - اجتماعی		استفاده از وسایل ارتباطی	استفاده و تأثیرپذیری از تلویزیون، رادیو، روزنامه، و نشریات ترویجی
			مشارکت در امور فرهنگی - اجتماعی	مشارکت در مراسم سنتی و برپایی این مراسم در روستا، مشارکت در فعالیت‌های گروهی شامل کارگاه تولیدی، تشکیل‌های رسمی و غیر رسمی و... عضویت در شورا، شرکت در انتخابات سراسری و شورای اسلامی
			قدرت تصمیم‌گیری	ارتباط با نقاط شهری، استقبال خانواده از فعالیت‌های مددکاری
	اقتصادی		وضع اقتصادی	دارایی‌ها، سپرده‌گذاری در صندوق قرض الحسنه، تعداد مسافرت‌های خارج استانی و بهبود وضع مالی خانواده
			فعالیت‌های اقتصادی	شغل و کمک در فعالیت‌های کشاورزی
ویژگی‌های منطقه	فرهنگی - اجتماعی			وجود کتابخانه، خانه ترویج، مدرسه ۳ مقطع، نشریات روزانه و آموزشی
			اقلیمی - کشاورزی	فاصله تا اولین شهر و اولین مرکز دهستان، جمعیت و تعداد خانوار
ویژگی‌های ساختاری ترویج	مزایا و اهمیت			امتیازهای اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی
			اهمیت امتیازها از نظر مددکار	
	توانمندسازی		نوع آموزش‌ها	دوره‌ها، بازدهی‌ها و سخنرانی‌های آموزشی
			کیفیت آموزش‌ها	کیفیت دوره‌ها، بازدهی‌ها و سخنرانی‌های آموزشی
			اثر بخشی آموزش‌ها	اثر بخشی دوره‌ها، بازدهی‌ها و سخنرانی‌های آموزشی
	ویژگی‌های انتخابی			ویژگی‌های گزینشی مددکار از نظر سازمان و مددکار
	رضایت مددکار از سازمان			حمایت، تأمین بودجه، اعتبار، نظارت و ارزشیابی، ایجاد دلگرمی، آموزش‌های منظم مددکار، هدایت او به مسیرهای مشخص شده، مشارکت مددکار در اخذ تصمیمات سازمان، بازدید از فعالیت‌های مددکار.
وابسته	فعالیت‌های آموزشی		دوره‌های آموزشی	تعداد، روش آموزشی، شیوه برگزاری، اثربخشی، اداره کننده، قدمت، میزان استقبال و کیفیت جلسات مددکاران با زنان و متخصصین.
			بازدهی‌های آموزشی	تعداد، کیفیت، اثربخشی، دعوت از افراد فعال و مشاغل وابسته
			توزیع نشریات	فعالیت مددکار در توزیع نشریات و نمایش فیلم
	شناسایی و حل مشکل			طریقه آگاهی از مشکلات، راه‌چاره و فعالیت در زمینه حل مشکل.
	فعالیت‌های اجتماعی	نمایشگاه، تشکل رسمی و غیر رسمی، صندوق قرض الحسنه، کارگاه تولیدی، کتابخانه		قدمت، مسئول، نحوه انتخاب مسئول، بانی، میزان ارتباط با تشکل‌های مشابه، فعالیت‌های مددکار، میزان استفاده در کار درآمدزا و غیر در آمدزا
	فعالیت‌های ارتباطی	ارائه آمار و اطلاعات	معرفی زنان نمونه	اطلاعات لازم برای کار تولیدی
				معرفی زنان در فعالیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی، اجتماعی و آموزشی
	ارتباط مؤثر		۱- با بهورزان	تعداد، روش آموزشی، شیوه برگزاری، اثربخشی، برگزار کننده
			۲- با شوراهای اسلامی	اداره کننده، قدمت، استقبال و کیفیت جلسات
			۳- با زنان روستایی	میزان تماس، بازدید از فعالیت‌های زنان

متوسط و ۳۷ نفر در گروه با فعالیت ضعیف، به شرح جدول ۲، طبقه‌بندی شدند.

انتخاب نمونه از جامعه آماری مددکاران در دو مرحله انجام شد. نخست برای تعیین تعداد نمونه پژوهش، از روش نمونه‌گیری تصادفی و سپس، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با احتمال متغیر، برای تعیین شهرستان‌های مورد مطالعه استفاده شد. تعداد کل نمونه مددکاران، با دقت ۵/۰۵٪ و براساس فرمول کوکران، برابر با ۱۵۶ نفر شد که ۷۶ نفر از آنها در طبقه اول، ۵۸ نفر در طبقه دوم و ۲۲ نفر در طبقه سوم جای گرفتند. در انتخاب شهرستان‌ها نیز در طبقه اول، پنج شهرستان مبارکه، گلپایگان، اصفهان، دهاقان و تیران-کرون؛ در طبقه دوم شش شهرستان فلاورجان، خوانسار، خمینی شهر، نجف‌آباد، شهرضا و فریدن؛ و در طبقه سوم، سه شهرستان چادگان، نطنز و اردستان انتخاب شدند. پس از آن، با تمام مددکاران فعال در این شهرستان‌ها مصاحبه شد.

روش جمع‌آوری اطلاعات

جمع‌آوری اطلاعات میدانی مورد نیاز پژوهش، از طریق دو نوع پرسش‌نامه‌های محقق‌ساخته به دست آمد. پرسش‌نامه نخست، پرسش‌نامه ساخته شده برای کسب اطلاعات در زمینه‌های امکانات فرهنگی-اجتماعی، شرایط اقلیمی و کشاورزی هر روستا بوده، و پرسش‌نامه دوم که شامل سه قسمت می‌شد، اختصاص به پرسش‌هایی داشت که برای آگاهی از مشخصات و ویژگی‌های مددکار، فعالیت‌های مددکاری او و کسب اطلاعاتی از ویژگی‌های ساختاری ترویج تدوین شده بود.

سؤالات پرسش‌نامه‌ها به صورت متغیرهای اسمی، ترتیبی و فاصله‌ای تدوین شده، در صورت لزوم، متغیرهای اسمی و فاصله‌ای به متغیرهای رتبه‌ای تبدیل شدند. متغیرهای اسمی به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها، کدگذاری مجدد شده و رتبه‌بندی گردیدند. در صورتی که لزومی برای تبدیل متغیرهای اسمی وجود نمی‌داشت یا امکان تغییر آن فراهم نبود، به همان شکل از

آنها استفاده می‌شد، لیکن این متغیرها با توجه به اهداف تحقیق، دسته‌بندی شده، به گروه‌های کوچک‌تر تبدیل گردیدند. متغیرهای اسمی و فاصله‌ای نیز رتبه‌بندی شده، به شکل طیف لیکرت درآمدند. برای سنجش میزان روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق، در آغاز آزمونی مقدماتی با ۵۰ پرسش‌نامه انجام شد. به منظور بررسی پایایی ابزار اندازه‌گیری، از آلفای کرونباخ و برای اندازه‌گیری روایی آن از تحلیل عاملی و آماره K.M.O استفاده شد. ضرایب به دست آمده بدون استثنا مؤید وجود اعتماد و اطمینان بالا به ابزار جمع‌آوری اطلاعات و مفاهیم و سازه‌های به کار گرفته شده در آن است.

تحلیل آماری

با توجه به تعداد متغیرها، سطح سنجش آنها و استفاده از داده‌ها برای مقاصد توصیفی یا استنباطی، از روش‌های مختلفی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. نرم‌افزارهای مورد استفاده در این تحقیق SPSS و Excel می‌باشد. روش‌های یک، دو و چند متغیره آماری استفاده شده در این پژوهش نیز شامل جداول توافقی، آزمون کای دو، ضرایب هم‌بستگی و کروسکال والیس، رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر می‌باشند (۱۴).

ساخت شاخص‌های موفقیت

موفقیت مددکاران به لحاظ علمی، از طریق ساخت چهار مولفه اصلی برای ارزیابی فعالیت‌های مددکاران، تحت عنوان شاخص‌های "فعالیت‌های آموزشی"، "شناسایی و حل مشکلات"، "فعالیت‌های گروهی" و "فعالیت‌های ارتباطی مددکاران" قابل اندازه‌گیری شد. داده‌های جدول ۳ وزن هر یک از شاخص‌های ذکر شده و وزن سنج‌های تشکیل دهنده آنها را به همراه روایی متغیرها و هم‌چنین پایایی ابزار اندازه‌گیری نشان داده است.

تبیین و توضیح چگونگی ساخت هر یک از شاخص‌های

جدول ۲. تعداد مددکاران شهرستان‌های استان اصفهان به تفکیک شهرستان و سطح فعالیت

شهرستان‌های با فعالیت ضعیف		شهرستان‌های با فعالیت متوسط		شهرستان‌های فعال	
جمعیت	اسامی شهرستان‌ها	جمعیت	اسامی شهرستان‌ها	جمعیت	اسامی شهرستان‌ها
۱۰	چادگان	۲۰	فلاورجان	۱۱	لنجان
۸	نطنز	۲۶	فریدن	۳۲	گلپایگان
۸	سمیرم	۱۱	خوانسار	۱۷	اصفهان
۵	اردستان	۱۱	فریدونشهر	۸	دهاقان
۶	ناین	۷	آران و بیدگل	۲۲	کاشان
		۵	خمینی شهر	۱۱	مبارکه
		۵	نجف آباد	۱۱	تیران و کرون
		۱۱	شهر رضا	۱۶	برخوار میمه
۳۷	کل	۹۶	کل	۱۲۸	کل

جدول ۳. چگونگی ساخت شاخص موفقیت

شماره سنجه	وزن شاخص	شاخص
مفهوم واسطه	۰/۷۵۵	فعالیت آموزشی
مفهوم واسطه	۰/۶۶۷	شاخص شناسایی و حل مشکل
مفهوم واسطه	۰/۷۰۸	فعالیت اجتماعی و گروهی
مفهوم واسطه	۰/۷۶۰	شاخص فعالیت‌های ارتباطی
K.M.O=۰/۸۰۸	Bartlett=۱۷۱/۶۸۱	Sig=۰/۰۰۰
		Alpha=۰/۷۳۳

نتایج و بحث

داده‌های پژوهش، با توجه به نتایج تحلیل یک متغیره، ویژگی‌های جامعه آماری تحقیق را به شرح زیر و به اختصار قابل تبیین می‌کند. داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که ۷۹/۴ درصد مددکاران در گروه سنی جوان، ۲۰ درصد در گروه سنی میان‌سال و ۰/۶ درصد در رده سنی سالمند قرار دارند. ۲۹ درصد مجرد، ۶۷ درصد متأهل و ۴ درصد مطلقه و یا همسر از دست داده‌اند. ۶۰ درصد مددکاران زیر دیپلم، ۲۸/۴ درصد دیپلمه، ۱۱/۶ درصد نیز مدرک تحصیلی‌شان بالاتر از دیپلم است. بررسی وضعیت اشتغال مددکاران، همسران، پدران و مادران آنها نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی شغلی مددکاران، به ترتیب،

سازنده سازه موفقیت و وزن سنجه‌های مربوط به هر یک از آنها، به دلیل الزامات ناشی از محدودیت صفحات مقاله، در این نوشتار امکان‌پذیر نبوده، به همین دلیل باید به این بسنده کنیم که برای ساخت شاخص "فعالیت‌های آموزشی" ۲۳ سنجه، برای ساخت شاخص "شناسایی و حل مشکل" ۷ سنجه، برای ساخت شاخص "فعالیت‌های اجتماعی و گروهی" ۶ سنجه و برای ساخت شاخص "فعالیت‌های ارتباطی" ۱۸ سنجه به کار گرفته شد. ضرایب مربوط به روایی و پایایی متغیرها و اجزای تشکیل‌دهنده هر یک از شاخص‌ها نیز در حد بالا و کاملاً قابل قبولی به دست آمد. برای وزن‌دهی متغیرهای تشکیل‌دهنده هر شاخص نیز از روش تحلیل عاملی استفاده شد.

جدول ۴. خصوصیات جامعه آماری

متغیر نوع	فراوانی	درصد
ترکیب سنی	جوان	۱۲۳
	میانسال	۳۱
	سالمند	۱
وضعیت تأهل	مجرد	۴۵
	متاهل	۱۰۴
	مطلقه	۶
میزان تحصیلات	بی سواد	۱۲
	کمتر از دیپلم	۸۱
	دیپلم	۴۴
	بالتر از دیپلم	۱۸
شغل	خانه‌دار	۷۳
	قالیباغ و بافنده	۱۵
	کشاورز	۱۸
	فعالیت‌های فرهنگی	۱۶
	کارمند، کارگر، پیشه‌ور	۲۵
	بیکار	۸

ارزیابی شده است. یافته‌های پژوهش مؤید موفقیت فقط ۶/۵ درصد از مددکاران، در سطحی بالاتر از حد متوسط است.

در جدول ۶ نتایج سنجش‌های سازنده موفقیت نشان داده می‌شود. چنانچه ملاحظه می‌شود، مددکاران به ترتیب در زمینه "شناسایی و حل مشکلات"، "فعالیت‌های آموزشی"، "فعالیت ارتباطی"، "فعالیت اجتماعی" و نهایتاً در "سایر فعالیت‌ها"، بالاتر از متوسط عمل کرده، در فعالیت‌های شان موفق بوده‌اند.

داده‌های جدول ۶ نشان می‌دهد که ۴۰ درصد از مددکاران، هیچ مشکلی را نه شناسایی کرده و نه به مراجع و مراکز ذی‌ربط انتقال داده‌اند، ۶۰ درصد از آنها در شناسایی، انتقال و حل مشکل اقدام کرده، که ۵۸ درصد از آنها در این ارتباط از موفقیت قابل قبول و بالایی برخوردار بوده‌اند.

از نظر انجام فعالیت‌های آموزشی نیز حدود ۳۹ درصد از

خانه‌داری، کشاورزی و کارمندی است و بیشترین فعالیت مادران آنها خانه‌داری می‌باشد. مددکاران در مقایسه با نسل قبلی خود، در زمینه فعالیت‌های اقتصادی، فعال‌تر شده، در انجام فعالیت‌های فرهنگی در روستا نیز از همسران خود فعال‌ترند. همسران مددکاران، نسبت به پدران‌شان، کمتر به فعالیت کشاورزی پرداخته، مشاغل دیگر پیشه کرده‌اند، لیکن باز هم بیشترین سهم را در اشتغال آنها، کشاورزی دارد. کارمندی شغلی است که بیشتر از سایر مشاغل در مردان نسل جدید رشد داشته است.

۱. ارزیابی موفقیت مددکاران

در این ارتباط داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که در مجموع، ۱/۳ درصد از مددکاران در انجام کارهای مددکاری خود هیچ‌گونه موفقیتی نداشته‌اند. ۴۱/۹ درصد از آنها موفقیت کمی داشته، موفقیت ۵۰/۳ درصد از مددکاران در سطح متوسط

جدول ۵. ارزیابی میزان موفقیت مددکار

موفقیت	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
اصلا فعالیتی نداشته	۲	۱/۳	۱/۳
کم	۶۵	۴۱/۹	۴۳/۲
متوسط	۷۸	۵۰/۳	۹۳/۵
زیاد	۸	۵/۲	۹۸/۷
خیلی زیاد	۲	۱/۳	۱۰۰
کل	۱۵۵	۱۰۰	

جدول ۶. میزان موفقیت مددکار در هر یک از مفاهیم سازنده شاخص موفقیت

شناسایی و حل مشکل	فعالیت آموزشی		فعالیت گروهی		فعالیت ارتباطی		فعالیت‌های دیگر			
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد		
اصلا	۶۲	۴۰	۱۴	۹	۲۲	۱۴/۲	۵۱	۳۲/۹	۹۶	۶۱/۹
کم	۰	۰	۴۶	۲۹/۷	۷۱	۴۵/۸	۲۷	۱۷/۴	۴۳	۲۷/۷
متوسط	۳	۱/۹	۵۲	۳۳/۵	۵۷	۳۶/۸	۴۹	۳۱/۶	۱۱	۹/۱
زیاد	۵۲	۳۳/۵	۲۹	۱۸/۷	۵	۳/۲	۱۸	۱۱/۶	۳	۱/۹
خیلی زیاد	۳۸	۲۴/۵	۱۴	۹	۰	۰	۱۰	۶/۵	۱	۰/۶
کل	۱۵۵	۱۰۰	۱۵۵	۱۰۰	۱۵۵	۱۰۰	۱۵۵	۱۰۰	۱۵۵	۱۰۰

پس از آن میزان ارتباط آنها "با نهادهای داخل روستا" مانند شوراهای روستایی و مراکز و خانه‌های بهداشت، قرار دارد. میزان "ارتباط مددکاران با زنان روستایی" نیز در مرتبه بعدی است. از نظر اثر بخش بودن ارتباط نیز ارزیابی‌های انجام شده از طریق آزمون‌های مربوطه نشان می‌دهد که به ترتیب، "ارتباط مددکاران با مروجین"، سپس "ارتباط آنها با زنان روستایی" و در آخر "ارتباطشان با نهادهای محلی" از اثربخشی بیشینه‌ای برخوردار بوده‌است.

در مقایسه فعالیت‌های متفاوت آموزشی-ترویجی که توسط مددکاران انجام می‌شود، آزمون‌های آماری انجام شده بیانگر این است که تفاوت معنی‌داری بین فعالیت‌های مختلف آموزشی-ترویجی مددکاران وجود دارد. با نگاهی به میانگین‌های به دست آمده، مندرج در جدول ۸، به این نتیجه می‌رسیم که

مددکاران، کمتر از حد متوسط، ۳۳ درصد در حد متوسط و تنها نزدیک به ۲۸ درصد فعالیت آموزشی‌شان بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده است.

در زمینه فعالیت‌های گروهی-اجتماعی هم ۶۰ درصد از مددکاران، موفقیت‌شان کمتر از متوسط، نزدیک ۳۷ درصد متوسط و فقط ۳/۲ درصد فعالیت گروهی‌شان در حد بالا بوده است.

۵۰ درصد از مددکاران از نظر فعالیت ارتباطی فعالیت اندکی داشته‌اند، حدود ۳۲ درصد فعالیت‌شان متوسط و ۱۸ درصد نیز فعالیتی در حد زیاد و بسیار زیاد داشته‌اند.

با توجه به نتایج آزمون کروسکال-والیس، مندرج در جدول ۷، از بین سنج‌های سازنده شاخص "فعالیت‌های ارتباطی"، مددکاران بیشترین ارتباط را با متخصصین و مروجین داشته و

جدول ۷. مقایسه میزان ارتباط مددکار با مروجین، زنان و نهادهای محلی واثر بخشی این ارتباط

میانگین	تعداد		
۲۶۵/۸۰	۱۵۵	مروجین	
۲۳۵/۰۳	۱۵۵	نهادهای محلی	میزان ارتباط مددکار با
۱۹۸/۱۷	۱۵۵	زنان روستایی	
H=۲۱/۱۶۱	Sig=۰/۰۰۰		
۲۷۹/۲۶	۱۵۵	مروجین	میزان اثر بخشی ارتباط
۲۱۳/۹۵	۱۵۵	زنان روستایی	مددکار با
۲۰۵/۷۸	۱۵۵	نهادهای محلی	
H=۳۰/۷۷۴	Sig= ۰/۰۰۰		

جدول ۸. بررسی تفاوت میزان مشارکت مددکاران در فعالیتهای آموزشی - ترویجی

میانگین	تعداد	نوع فعالیت	
۱۲۶۷/۶۲	۱۵۵	تشکل های رسمی	میزان مشارکت مددکاران در
۴۶۲/۹۵	۱۵۵	صندوق تعاونی و قرض الحسنه	
۴۶۲/۲۲	۱۵۵	کتابخانه	
۴۵۰/۹۲	۱۵۵	کارگاه تولیدی	
۴۳۱/۹۱	۱۵۵	تشکل های غیر رسمی	
۴۲۱/۶۶	۱۵۵	نمایشگاه صنایع دستی	
	۹۳۰		
H=۳۶/۴۴۹	Sig=۰/۰۰۰		

فعالیت های مددکاران " بر موفقیت آنها تأثیرگذار بوده، "بقیه ویژگی های شخصی و فردی آنها" بر موفقیت شان بی تأثیر می باشد. کارجویان نیز در تحقیق خود پی برده است که سابقه مددکاران بر مشارکت آنها در فعالیتهای آموزشی - ترویجی تأثیر مثبت و معنی دار دارد (۱۳). خسروی پور نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است که انجام فعالیتهای کشاورزی توسط رهبر در جوامع روستایی، تأثیر مثبت و معنی داری بر موفقیت رهبران محلی دارد (۷). از بین ویژگی های خانوادگی مددکاران، تنها "وضع اقتصادی آنها" بر موفقیت شان تأثیرگذار است. نکته ای که خسروی پور نیز کم و بیش در تحقیق خود بر آن صحنه گذارده، لیکن جوادیان به بی اثر بودن آن در پژوهش

مددکاران به ترتیب در "تشکل های رسمی"، "صندوق های تعاونی و قرض الحسنه ها"، "کتابخانه ها"، "کارگاه های تولیدی"، "تشکل های غیر رسمی" و در "برپایی نمایشگاه های صنایع دستی" فعالیت دارند.

۲. ارزیابی عوامل مؤثر بر موفقیت مددکاران

پس از بررسی موفقیت و شاخص های سازنده آن، به ارزیابی اثر هر یک از متغیرهای مستقل پژوهش بر موفقیت مددکاران پرداخته، نتایج حاصل از آزمون تأثیر عوامل مختلف بر موفقیت مددکاران، در جدول ۹، در ۴ بخش خلاصه شده است. براساس داده های جدول ۹، "نوع شغل و سابقه

جدول ۹. رابطه متغیرهای تحقیق بر میزان موفقیت مددکاران

ضرایب میزان ارتباط	C ²			
	۲۶/۶۸ ^{ns}	تحصیلات	فردی و خانوادگی	ویژگی‌های مددکاران
	۴۰/۵۸ ^{ns}	رشته تحصیلی		
	۲۱/۹۱ ^{ns}	تحصیلات همسر		
	۴۹/۹۹ ^{ns}	تحصیلات پدر		
	۷/۳۴ ^{ns}	تحصیلات مادر		
	۵/۸۶ ^{ns}	بومی بودن		
P = ۰/۰۹ ^{ns}		سن		
F = ۰/۶۹**	۷۳/۴۱*	شغل اقتصادی		
	۱۸۳۳ ^{ns}	تعداد اعضای خانوار		
S = ۰/۳۶**	۴۲/۷۶*	سابقه فعالیت		
P = ۰/۳۰**		وضعیت اقتصادی		
S = ۰/۷۱**	۹۰/۴۴**	شناسایی مسایل	فرهنگی و اجتماعی	
S = ۰/۶۹**	۹۳/۲۰**	حل مسایل و مشکلات		
P = ۰/۶۴**		انجام فعالیت گروهی مددکاران		
	۳۲/۹۹ ^{ns}	معرفی مولدین		
	۲۳/۲۷ ^{ns}	تصمیم‌گیری سازمان		
	۲۶/۳۸ ^{ns}	عضویت در شورا		
f = ۰/۳۳**	۱۶/۴۴**	وجود کتابخانه	فرهنگی و اجتماعی	ویژگی‌های منطقه
	۱۹/۸۹ ^{ns}	وجود نشریه		
	۸/۲۲ ^{ns}	جمعیت روستا	اقلیمی اکولوژیکی	
	۱۵/۱۷ ^{ns}	فاصله تا اولین مرکز دهستان		
		** : معناداری در سطح ۹۹ درصد	* : معناداری در سطح ۹۵ درصد	ns : بدون رابطه معنادار
		P= Pearson correlation	S= Spearman correlation	f= fhi

ترویجی‌شان مؤثر بوده است (۱۳). خسروی‌پور و جوادیان نیز در مطالعات‌شان به این نتیجه رسیده‌اند که توانایی‌های فنی رهبران محلی در میزان موفقیت آنها مؤثر می‌باشد (۶ و ۷). هم‌چنین داده‌های جدول ۹ نشان می‌دهد که "تحصیلات"، "بومی بودن"، "سن" و "تعداد اعضای خانوار" بر موفقیت مددکاران بی‌تأثیر بوده است. در ارتباط با اثر تحصیلات بر موفقیت مددکاران، یافته‌های جوادیان مؤید این است که سطح

خود رسیده است (۶ و ۷). از میان ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی مددکاران نیز "شناسایی مسائل و مشکلات حوزه فعالیت"، "اقدام برای حل مسائل و مشکلات حوزه فعالیت"، "انجام فعالیت‌های گروهی" و "وجود کتابخانه در روستا" بر موفقیت مددکاران تأثیرگذار می‌باشد. در این زمینه کارجویان در تحقیق خود پی‌برده است که احساس مسئولیت مددکاران در قبال روستاییان بر مشارکت آنها در فعالیت‌های آموزشی -

سواد رهبران در موفقیت آنها برای پیشبرد برنامه‌های ترویجی و توسعه روستایی مؤثر می‌باشد (۶). نکته‌ای که مطالعه کارجویان نیز هم‌چون این پژوهش، آن‌را مورد تأیید قرار نداده است (۱۳).

تحلیل مسیر

نتایج تحلیل مسیر، که در جدول ۱۰ نشان داده می‌شود، بیان‌گر این است که به ترتیب "وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا"، "وضعیت اقتصادی خانوار مددکار"، "آموزش‌های منظمی که به مددکار داده می‌شود" و "نظارت و ارزشیابی سازمان بر کار مددکار"، "شغل اقتصادی مددکار" و "تشویق مددکار به فعالیت‌های مشارکتی در روستا توسط خانواده"، متغیرهای اثرگذار بر میزان موفقیت مددکاران هستند. "وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا" و "وضعیت اقتصادی خانوار مددکار"، عوامل مهمی هستند که زمینه لازم را برای فعالیت مددکاران فراهم می‌کنند. جای شکی نیست که حداقل شرط لازمی که باید برای انجام موفقیت‌آمیز هر کاری، و از جمله فعالیت‌های مددکاری در نظر گرفته شود، وجود آرامش، اطمینان و ایجاد بسترهای مادی و معنوی مناسب برای انجام فعالیت است. در واقع مددکاران برای شروع به کار، باید از پیش‌زمینه‌های مادی لازم و یا داشتن یک شغل با حقوق مناسب، و هم‌چنین از حمایت خانواده و دوستان و نیز از حمایت سازمان برخوردار باشند، تا هم انگیزه برای فعالیت و اطمینان به اثربخشی و قدرت ریسک‌پذیری کار را داشته باشند، و هم آرامش روحی و روانی لازم را به دست آورند. وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا نیز به‌نظر می‌رسد زمینه‌ساز همراهی، همدلی و همکاری افزون‌تری شده، در نتیجه بستر لازم برای کمک بیشتر به مردم را، از طریق فعالیت‌های مددکاری مددکاران، فراهم می‌سازد. چنانچه داده‌های جدول ۱۰ گواهی می‌دهد، برای موفقیت مددکاران، هم عامل خانواده و هم سازمان مؤثر می‌باشند. این داده‌ها هم‌چنین بیان‌گر این است که آموزش، نقش عمده‌ای در جهت بهبود و افزایش کارآمدی فعالیت‌های مددکاری، بازی کرده، باعث افزایش توانمندی

مددکاران می‌شود.

متغیرهای بررسی شده این پژوهش در مجموع، ۵۶/۴ درصد از تغییرات متغیر موفقیت را تبیین می‌کنند. آماره فیشر نیز در سطح ۹۹ درصد، نشان‌دهنده رابطه‌ای کاملاً معنی‌دار بین متغیرهای مستقل موجود در مدل، و متغیر وابسته است.

برای به دست آوردن تأثیر متغیرهای غیرمستقیم و مستقل بر متغیر وابسته میزان موفقیت نیز، برای تک تک متغیرهای مستقل به‌همان روش ذکر شده، مدلی تهیه شد که در آن هر کدام از متغیرهای مستقل در جایگاه متغیر وابسته گذارده شده، اثر متغیرهای دیگر بر آن سنجیده می‌شود. نتایج به دست آمده در جدول ۱۰ نشان داده شده است.

داده‌های جدول ۱۰ و هم‌چنین نمودار ۱، نشان می‌دهند که "وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا"، بیشترین تأثیر را بر موفقیت مددکاران گذارده است. هم‌چنین، متغیرهای "آموزش منظم به مددکار"، "وضعیت اقتصادی خانواده مددکار"، "شغل مددکار"، "نظارت و ارزشیابی بر کار مددکار" و "نظر مثبت خانواده به فعالیت‌های مددکاری"، متغیرهایی هستند که به ترتیب بیشترین تأثیر را در موفقیت مددکاران داشته‌اند. اثر غیرمستقیم سایر متغیرهای پژوهش نیز بر موفقیت مددکاران، در جدول ۱۰، به ترتیب تأثیرشان نشان داده شده است. به‌هر روی، در زمینه ارزیابی چگونگی تأثیر همه جانبه هر یک از متغیرهای ذکر شده بر فعالیت‌های مددکاری در روستاها، انجام پژوهش‌های علمی، کاملاً قابل توصیه و پشتیبانی است.

نتایج پژوهش هم‌چنین مؤید این است که "قدمت فعالیت مددکاری" و "تحصیلات همسران مددکاران" به‌عنوان عامل بازدارنده در موفقیت مددکاران، محسوب می‌شوند. در واقع، با افزایش سابقه‌ی فعالیت مددکاری و با بالاتر رفتن سطح تحصیلات همسران مددکاران، به‌نظر می‌رسد که از یک‌سو، به دلیل تداوم فعالیت و شاید به‌واسطه یک‌نواخت شدن کار، مددکاران آن شور و شوق نخستین را از دست داده، و از سوی دیگر، چه‌بسا که با افزایش سطح تحصیلات همسران آنها، توقع‌شان در مورد فعالیت‌های همسران‌شان تغییر می‌کند. به‌هر

جدول ۱۰. تبیین اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر میزان موفقیت مددکار

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	مجموع
وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا	۰/۴۴۰	-	۰/۴۴۰
آموزش منظم به مددکار	۰/۲۲۰	۰/۰۵	۰/۲۷۲
وضعیت اقتصادی خانوار مددکار	۰/۲۲۴	-	۰/۲۲۴
شغل مددکار	۰/۱۵۶	۰/۰۵	۰/۲۰۱
نظارت و ارزشیابی بر کار مددکار	۰/۱۷۶	-	۰/۱۷۶
نظر مثبت خانواده به فعالیت‌های مددکاری	۰/۱۳۲	-	۰/۱۳۲
بازدید سازمان جهاد کشاورزی از فعالیت‌های مددکار	-	۰/۱۰۲	۰/۱۰۲
مشارکت مددکار در فعالیت‌های آموزشی- ترویجی مربوط به زنان	-	۰/۰۶۹	۰/۰۶۹
همکاری مددکار در کارهای کشاورزی	-	۰/۰۵۵	۰/۰۵۵
شرکت مددکار در انتخابات سراسری	-	۰/۰۴۹	۰/۰۴۹
ایجاد دلگرمی برای مددکار از طرف سازمان	-	۰/۰۴۴	۰/۰۴۴
مشارکت مددکار در صندوق قرض‌الحسنه	-	۰/۰۴۱	۰/۰۴۱
تعداد افرادی که در خانواده مددکار شغل درآمد زا دارند	-	۰/۰۳۶	۰/۰۳۶
تعداد اعضای خانوار مددکار	-	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲
عضویت مددکار یا یکی از اعضای خانواده او در شورای اسلامی روستا	-	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹
تامین بودجه و اعتبار برای فعالیت‌های مددکار	-	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷
تحصیلات همسر مددکار	-	-۰/۰۳۵	-۰/۰۳۵
سابقه فعالیت مددکاری	-	-۰/۰۲۸	-۰/۰۲۸

کاهش اثربخشی فعالیت آنها منجر شده، و یا این که اصولاً فعالیت مددکاران را به تعطیلی کشانده است. نکته دیگری که در انتخاب مددکار باید به آن توجه شود، داشتن فعالیت‌های غیر از خانه‌داری مددکار است. یکی از شرایط انتخاب مددکاران می‌تواند انجام فعالیت‌های اقتصادی و یا فعالیت‌هایی خارج از خانه، در زمینه‌های مختلف باشد.

— به منظور افزایش کارایی مددکاران، باید در نخستین گام، آنها را به‌هالی روستا معرفی کرده، تعریف دقیق و منسجمی از فعالیت‌های مددکاری، هم برای خود مددکاران و هم برای مخاطبان آنها تبیین شود. هم‌چنین، ضمن این که مددکاران باید از آموزش‌های منظم و علمی در زمینه‌های مختلف، برخوردار گردند؛ لازم است در هر شهرستان نیز جلسات ماهانه‌ای با حضور مددکاران برپا شده و مددکاران پس از ارائه گزارش

روی بررسی و کنکاش علمی در جهت آگاهی بیشتر از دلایل یک چنین واقعیتی، می‌تواند در دستور کار برای انجام تحقیقات علمی بعدی باشد. در مجموع و از ماحصل بررسی و تحلیل داده‌های به دست آمده از میدان پژوهش، و هم‌چنین نشست‌هایی که با تک‌تک مددکاران و بسیاری از دست‌اندرکاران ترویج در سازمان‌های متولی و یا مرتبط با آن داشته‌ایم، شاید این اجازه را به دست آورده باشیم تا نکات زیر را در جهت افزایش کارآمدی مددکاران و فعالیت‌های آنها، خاطر نشان سازیم:

— در ارتباط با انتخاب مددکاران، توصیه می‌شود از میان زنان روستایی افرادی انتخاب شوند که به لحاظ اقتصادی کمتر دغدغه‌ی معیشت خود و یا خانواده خود را داشته باشند، زیرا نتایج پژوهش نشان می‌دهد که گرفتاری اقتصادی مددکاران به

مددکاران باید تشویق به برقراری ارتباط افزون‌تر با زنان روستایی شده، از این طریق، مشکلات روستا و زنان آن را، به مراکز تصمیم‌گیری و سازمان‌های مرتبط با فعالیت‌های توسعه‌ای و ترویجی انتقال دهند، زیرا با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش، مددکارانی که مسئله‌یابی کرده، مشکلات را به-مراکز و مراجع ذی‌ربط منتقل کرده‌اند، موفقیت بیشتری داشته‌اند. با توجه به وجود فعالیت‌های مشارکتی در روستا و اثر بسیار بالای آن بر موفقیت مددکاران نیز لازم است در هر روستا یا در مرکز هر دهستان، زمینه‌سازی برای برپایی، بسط و گسترش فعالیت‌های گروهی، مانند کارگاه‌های تولیدی ویژه بانوان، با توجه به امکانات هر منطقه از اولویت برخوردار شود. مددکاران باید از زنان روستایی برای کمک در فعالیت‌هایشان دعوت کنند تا باعث مشارکت گام به گام زنان شده و فعالیت‌ها در سطح روستا به نحو مطلوب‌تری انجام شود، چرا که، چون خود زنان در آن فعالیت‌ها شرکت داشته‌اند، احساس مسئولیت بیشتری کرده، مشکلات جانبی آن، از قبیل نپذیرفتن مددکار و یا ایجاد مشکل بر سر راه فعالیت او، به وجود نخواهد آمد.

فعالیت‌های خود، از اظهار نظر و داوری همکاران‌شان برخوردار شده، همه بتوانند از تجربیات یکدیگر به‌رمند گردند. در این زمینه وجود گاه‌نامه‌ای تخصصی در ارتباط با فعالیت‌ها و وظایف مددکاران نیز می‌تواند موجب ارتباطی فراگیر و گسترده بین مجموعه‌ی مددکاران کشور شود. ایجاد محیط‌هایی مشخص برای فعالیت مددکاران، نظیر خانه ترویج و کتابخانه هم می‌تواند در این ارتباط بسیار مفید باشد. با توجه به دستاوردهای این پژوهش، کتابخانه‌های روستایی از جمله مراکزی هستند، که نقش مددکاران در آنها، پررنگ شده، آنها می‌توانند فعالیت‌های بیشتری انجام دهند. هم‌چنین می‌توان از وجود مددکاران در زمینه‌های تصمیم‌گیری برای مناطق روستایی استفاده کرده، ضمن نظارت و ارزشیابی از فعالیت‌هایشان، تشویق‌های لازم در مورد آنها به عمل آید تا بانی فعالیت‌های مؤثرتر در روستاها شده، با دلگرمی بیشتری به فعالیت‌های خود ادامه داده، منشاء خدمات بزرگی گردند.

— نظر به این که ارتباط مددکاران با زنان از نظر مقدار کمتر از نهادهای داخل روستاست ولی دارای اثربخشی بیشتر است،

منابع مورد استفاده

۱. افتخاری، م. ۱۳۷۳. مطالعه دیگاه صاحب‌نظران پیرامون ویژگی‌های رهبران محلی. مجموعه مقالات هفتمین سمینار ترویج کشاورزی، کرمان.
۲. امینی، ا. م. و م. ع. احمدی شاپورآبادی. ۱۳۸۶. اشتغال زنان روستایی در دو شهرستان برخوار- میمه و فلاورجان استان اصفهان و تأثیر آن بر خوداتکائی اقتصادی آنها، مجله مطالعات زنان، دانشگاه الزهراء (س)، صفحات ۱- ۲۹.
۳. بنکدار، ط. و ی. هاشمی. ۱۳۸۳. مروجین زن روستایی (بررسی اثربخشی آنان در آذربایجان غربی)، جهاد ۲۶۵: ۲۷-۳۳.
۴. بی‌نام، ۱۳۸۰. طرح تقویت شبکه ملی ترویج: پروژه مددکاران ترویجی. انتشارات وزارت جهاد کشاورزی (معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری).
۵. بی‌نام، ۱۳۷۵. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، شناسنامه آبادی‌های کشور، شهرستان سمیرم، فریدن، فریدونشهر، اردستان، کاشان، گلپایگان، نطنز، برخوار و میمه، خوانسار، لنجان، نایین، نجف آباد، شهرضا، فلاورجان، مبارکه، اصفهان، خمینی‌شهر، استان اصفهان، انتشارات مرکز آمار ایران.
۶. جوادیان، ا. و ا. شهبازی. ۱۳۷۴. بررسی نقش رهبران محلی در پیشبرد برنامه‌های ترویجی و توسعه روستایی در جنوب استان خراسان، مجموعه مقالات هشتمین سمینار ترویج کشاورزی، تبریز.
۷. خسروی‌پور، ب. و ا. شهبازی. ۱۳۷۴. بررسی نقش رهبران محلی در ترویج فنون و روش‌های نوین کشاورزی در روستاهای

- منطقه گتوند شهرستان شوشتر در استان خوزستان، مجموعه مقالات هشتمین سمینار ترویج، تبریز.
۸. روح‌الهی، ح. ۱۳۷۷. بررسی میزان کیفیت و به کارگیری برنامه‌های آموزش مولدین روستایی وزارت کشاورزی از دیدگاه مددکاران ترویجی روستاهای شهرستان بابلسر، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم انسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تربیت معلم، تهران.
۹. روشنایی، ع. ۱۳۷۴. ارزشیابی مروجین روستایی، طرح پژوهشی و مشارکت دولتی، مدیریت ترویج و مشارکت دولتی، تهران.
۱۰. شهبازی، ا. ۱۳۴۵. مقدمه‌ای بر آموزش و ترویج و توسعه شیوه‌های نوین در روستاها. انتشارات دانشکده کشاورزی و دام‌پروری رضاییه.
۱۱. شهبازی، ا. ۱۳۷۰. مرجع ترویج کشاورزی (ترجمه). انتشارات سازمان ترویج کشاورزی، تهران.
۱۲. طاهر زاده، م. ۱۳۷۳. نقش مددکاران ترویجی. مجموعه خلاصه مقالات هفتمین سمینار ترویج کشاورزی.
۱۳. کارجویان، س. ۱۳۷۵. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی-ترویجی شهرستان تالش. پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۱۴. کلانتری، خ. ۱۳۸۲. پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی و اقتصادی. انتشارات شریف، تهران.
۱۵. میرمعزی، م. ۱۳۷۴. بررسی ضرورت به کارگیری مروج زن از دیدگاه مددکاران ترویجی زن استان گیلان. مجموعه مقالات هشتمین سمینار ترویج، تبریز.
۱۶. نائی، م. ع. ۱۳۷۰. مدیریت آموزشی در رفتار سازمانی (ترجمه). انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.
17. Anonymous. 2001. NS Department of Agricultural and Fisheries. "History of education services branch". available online <http://www.gov.ns.ca/nsaf/elibrary/archive/eshistory/chap5.htm>.
18. Anonymous. 2003. Operationalizing agricultural reform in south Asia? A case study of Pakistan, Ministry of Agricultural of India, available online <http://worldbank.org/wbi/sdruralpoverty/ag-extension/plenary/pakistan>
19. Anonymous. 2003. Appropriateness of training and visit extension method for rained agriculture. Internation fund for Agricultural Development (IFAD) available online <http://www.ifad.org>
20. Bolton, E. 1987. extension trains leaders to connect with people and solve problems. Uf 352-392. available online <http://pdec.ufl.edu/library/FY95/WX00230.html>.
21. Horne, P. and S. Warner. 1998. participatory approaches to agricultural technology development in sloping land. available online . <http://www.agent.org/library/eb456.html>.
22. Horner, J. T. 1984. Developing Effective Agricultural Leaders. J. Exten. 22(6).
23. Mooko, N.P. 2005. The information behaviors of rural women in Botswana. Library & Information Sci. Res. 27: 115-127.
24. Rost, J. C. 1991. leadership for the 21st Century. New York.
25. Schulman, M. D. and P. S. Armstrong. 1990. Targeting farmers for stress reduction. J. Exten. 28(2):1-6.
26. Sivayoganathan, C. 1985. Training and visit system in Sri Lanka: The relative importance of contact farmer as a source of rice production in formation. Agric. Admin. 18(3): 127-135
27. Sorensen, T. and R. Epps. 1996. Leadership and local development: dimensions of leadership in four central queensland towns Elsevier Science. J. Rural Stud 12(2): 113-125.
28. Theres, S. M. 2003. Wealth ranking in the Gambia: which households participated in the FITT programme?, available online. http://www.iied.org/NR/agbioliv/pla_notes/pla_backissues/documents/plan_01502.PDF
29. http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR_2006_Tables.pdf